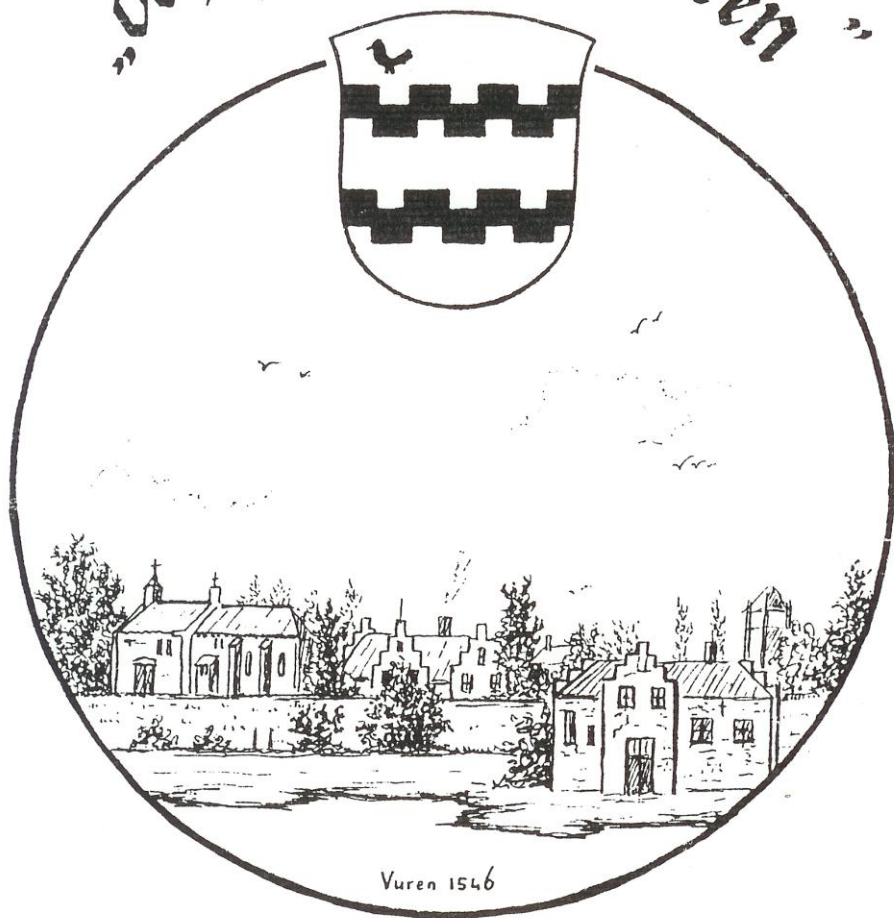

„de Heerlijkheid Vuren”

MEDEDELINGENBLAD NR. 45, JUNI 2018

Historische Vereniging

HISTORISCHE VERENIGING “DE HEERLIJKHEID VUREN”

Opgericht 19 februari 1990

Mededelingenblad 29^e jaargang nr. 45

Inhoud:

- Van de voorzitter**
- De Vurense en Dalemse afwatering van de Waal en de Merwede naar de Linge (1822-1898)**
- Jaarverslag 2017**
- Programma najaar 2018**

Bestuur:

- Voorzitter: Aart Bijl, Steenweg 6, 5301 HL Zaltbommel, tel. 0418-515743
- Secretaris: Sieb Tuiten, Mildijk 70, 4214 DS Vuren, tel. 0183-661205
- Penningmeester: Lea Ekelmans-Rijpert, Rietput 41, 4214 DW Vuren, tel. 0183-512850
- Leden: Bets den Adel – Van Es, Lindelaan 4, 4214 DK Vuren, tel.0183-630647;
Henk van den Berg, Vinkenlaan 4, 4214 EJ Vuren, tel.0183-630194;
Dick van der Wal, Eikstraat 36, 4814 HM Breda
Jan Roza Sr, Mildijk 20, 4214 DS Vuren, tel. 0183-632687
- Redactie: Aart Bijl (zie boven)
- Conservator : Gerrit Sterrenberg
- Website : www.deheerlijkheidvuren.nl

Lidmaatschap: de contributie bedraagt € 19, voor gezinsleden € 4. Betaling graag **via machtiging of** anders vóór 1 juni **op onze bankrekening NL96RABO0328014206** bij de Rabobank. Mocht u ons wat extra willen geven, dan stellen we dat bijzonder op prijs.

Het mededelingenblad verschijnt eenmaal per jaar, namelijk in juni. In december ontvangen onze leden het Tabula Jaarboek en/of de nieuwsbrief.

Van de voorzitter:

Inmiddels is het al weer een jaar geleden dat ons museum in handen is gekomen van het Waterschap Rivierenland dat het hele terrein aan de Waaldijk en ons Witte Huis heeft gekocht. Wij zijn in gesprek gegaan met het Waterschap om ons museum te kunnen behouden en als het mogelijk was op dezelfde condities die we hadden, namelijk onderhoud enzovoorts voor onze rekening, maar geen huur. Onze financiën zijn niet toereikend daarvoor. Om beheertechnische en juridische redenen is dat onmogelijk voor het Waterschap. Het beheer van onroerend goed geven zij in handen van derden en daarvoor moet een vergoeding worden betaald. Die beheerskosten bedragen € 161 per maand, hetgeen bijna € 2000 per jaar bedraagt. Deze kosten kunnen wij helaas niet geheel uit de contributie en inkomsten van boek- en dvd-verkopen dekken.

Wij hebben dat tijdens de vorige jaarvergadering besproken. Gekozen is om te proberen deze € 2000 binnen te halen door de oprichting van een club ‘Vrienden van het Vurense museum’ waarbij leden die iets meer kunnen missen jaarlijks een extra bedrag van bijvoorbeeld €25, €50, €100 of iets daartussen storten op de rekening van onze penningmeester NL96RABO0328014206 onder vermelding van Vriend(in) van het Vurense museum. Wij zouden dat heel erg op prijs stellen. Hoe meer vrienden hoe beter.

De vriendenactie heeft ruim € 400 opgeleverd waar we heel blij mee zijn. Wij danken de gulle gevers daarvoor. Toch hebben we moeten besluiten de contributie te verhogen naar € 19 voor leden en € 4 voor gezinsleden. U had al ingestemd met een verhoging naar € 20 maar zover wilden we nog niet gaan.

Mogelijkheden om de kosten aan het Waterschap omlaag te krijgen, zijn tot nu toe vruchteloos gebleken. Wel is het ons verenigingslid Adri Goedhart recent gelukt een toezegging te krijgen van de Graaf Reinald Alliantie om ons een maandelijkse subsidie te verstrekken van € 161 om de beheerskosten te dekken tot 2023. Een en ander moet nog worden geformaliseerd, maar wij zijn Adri bijzonder dankbaar voor zijn

inspanningen. Daarnaast is er ook een enthousiaste werkgroep ontstaan om te zoeken naar mogelijkheden om een vast onderkomen voor onze vereniging te vinden of het huidige te bestendigen en de eventuele mogelijk- en onmogelijkheden ten aanzien van de restanten van de oude steenfabriek van Heuff te onderzoeken. Wij houden u hiervan op de hoogte.

De vergrijzing eist meer en meer zijn tol en we blijven hopen dat jonge(re) leden onze vereniging zullen weten te vinden om de continuïteit te waarborgen. Het zal niet meevallen maar het is een uitdaging. Uw hulp hebben we daarbij hard nodig.

Met een vriendelijk doch dringen verzoek aan onze leden die geen machtiging hebben afgegeven, de contributie in de loop van juni aan onze penningmeester te willen overmaken. De gegevens daarvoor staan op pagina 3.

Ik wens u veel leesplezier en hoop u bij onze volgende activiteiten weer te mogen begroeten.

Aart Bijl

WORD LID VAN DE ‘VRIENDEN VAN HET VURENSE MUSEUM’ door het overmaken van een extra bedrag naar onze rekening onder vermelding van ‘Vriend(in) van het museum.

DE VURENSE EN DALEMSE AFWATERING VAN DE WAAL EN DE MERWEDE NAAR DE LINGE (1822-1898)

Aart Bijl

De polders Vuren en het Hoog van Dalem waterden van oudsher op natuurlijke wijze af op respectievelijk de Waal en Merwede. Het laagst gelegen punt was aan de westelijke punt van de heerlijkheid Vuren en hetzelfde gold voor het hoge deel van de heerlijkheid Dalem. Voor het Laag van Dalem lag dat punt aan de Linge. Dat bleef ook zo toen tijdens de Middeleeuwen de rivierdijken werden aangelegd. Het gevolg was dat de bodem van de polders begonnen te dalen door inklinking en de bedding van de Waal en Merwede ging stijgen door afzetting van slib en zand. Hierdoor werd het steeds moeilijker het overtollige regen- en kwelwater uit de polder op natuurlijke wijze op de rivier te laten afstromen.

Het overtollige water uit de polder Vuren stroomde door de gegraven Vliet langs de huidige Poldersekade naar de Waaldijk, waar het via een duikersluis onder de dijk door op de buitendijks gelegen Hondswaard werd geloosd. Om de afwatering te verbeteren moesten watermolens worden gebouwd. Aan de Achterdijk in de polder Vuren verrees de Vurense veldmolen (achtermolen) die het water, dat via de Vurense Vliet langs de Donkere Kade en de wetering langs de Achterdijk werd aangevoerd, omhoog bracht in een soort boezem die vandaar tot aan de Vurense buitenmolen (de voormolen) liep, die in de Hondswaard was gebouwd. Deze voormolen kon indien nodig het water opnieuw 1,5 tot 2 m opmalen zodat het kon afstromen naar de Waal. De Donkere Kade liep vanaf de Vurense Zeiving bij Leuven tot aan de Dalemse Zeiving. Het onderstaande fragment van een kaart uit 1699 van Wouter Leempoel laat dat zien. Daar staan de Vurense voormolen in de Hondswaard en ook de beide Herwijnsense voormolens, die in de Geeren stonden, op vermeld. Rechtsonder in de Hondswaard staat de Vurense steenoven vermeld (zie afb. 1).

Afb. 1

Op onderstaand kaartfragment uit 1729 is die situatie nog iets duidelijker weergegeven. Linksonder staat de Vurense veldmolen aan de Achterdijk en bovenaan de Vurense voormolen getekend. Tevens is te zien dat de Herwijnsense Wetering parallel liep aan de Vurense Vliet om vóór de Waaldijk af te buigen naar het westen, waar in de Geeren aan de oostzijde van het huidige fort bij Vuren twee Herwijnsense voormolens stonden. Deze molens maalden daar het overtollige water van de Herwijnsense polder via een sluisje onder de Waaldijk door op de Waal. Buitendijks kwamen de Vurense en Herwijnsense afwatering samen en stroomden in de Waal (zie afb.2).

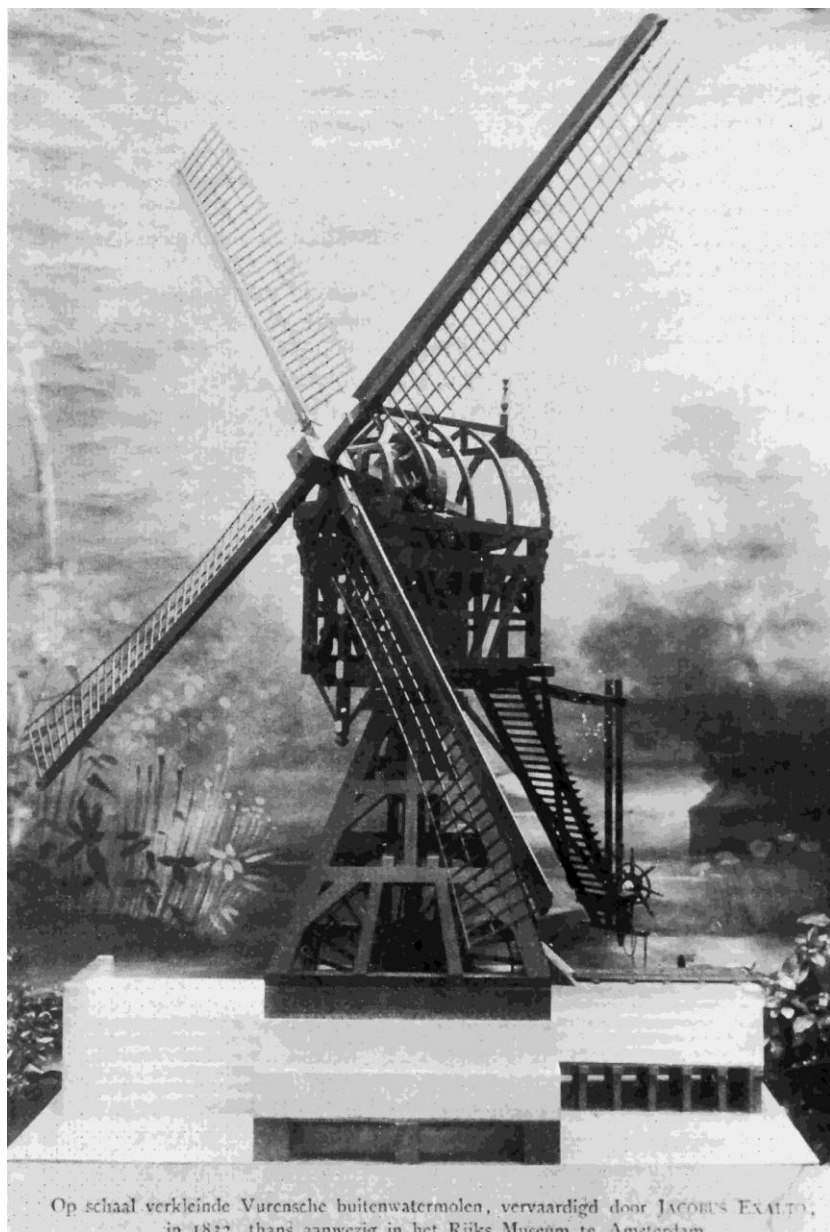

Afb. 2

Afb. 2b De ontmantelde Vurense veldmolen aan de Achterdijk. Deze molen deed dienst tot 1909. In het kader van de ruilverkaveling in de jaren zestig van de twintigste eeuw werd de molen afgebroken

De Vurense voormolen in de Hondswaard was een wipwatermolen (zie afb.2a) evenals de veld- of achtermolen aan de Achterdijk (zie afb.2b).

Afb.2a Op schaal verkleinde Vurense voormolen in de Hondswaard, vervaardigd door de molenbouwer Jacobus Exalto in 1832 (Rijksmuseum)

De heerlijkheden Vuren en Dalem waren eind achttiende en begin negentiende eeuw in handen van de familie Meerman. Gerard en later zijn zoon Johan Meerman verbleven slechts een aantal maanden per jaar in Vuren op het 'kasteel'. Hun zaken werden behartigd door de rentmeesters Johan en later Nicolaas Rom. De schout en buurmeesters van Vuren inspecteerden regelmatig de plaatselijke watergangen, kaden, sluisjes en duikers. In Dalem lag dat anders. Dalem was een hoge heerlijkheid, hetgeen betekende dat de heer van Dalem het recht had een eigen de dijkstoel te benoemen. Dit dijkbestuur vormde tevens het polderbestuur van Dalem en bestond uit een dijkgraaf, vijf heemraden, een buurmeester, een secretaris en een bode. De Bataafse omwenteling in 1795 en de daaropvolgende bestuurlijke veranderingen hadden vrijwel geen invloed op de polders Vuren en Dalem.

Eind januari 1809 werd het rivierengebied getroffen door een enorme watersnood. De totale schade van de bevolking in Vuren bedroeg ruim 27 duizend gulden, in Dalem bijna 22 duizend. Daarnaast bedroeg de schade aan de bezittingen van de heer van Vuren en Dalem ruim 51 duizend gulden. Totaal kwamen 84 mensen in de Tielerwaard om het leven, waarvan zeventien op 29 januari in Dalem. Zij waren verdronken omdat ze geweigerd hadden hun woningen te verlaten.

Op een verpondingskaart uit 1809, waarvan onderstaand een fragment, staat bovenaan de Vurense veldmolen als vierkantje getekend. Tevens is te zien dat de Herwijnnense Wetering afbuigt naar het westen. Het water in de Vurense Vliet vervolgde zijn weg langs de Poldersekade, onder de Waaldijk door en via een parallel aan de Waaldijk gegraven vliet eveneens naar het westen richting de Vurense voormolen. Deze Vurense voormolen maalde indien nodig ook de Hondswaard droog waarop de steenoven stond. Langs de Waaldijk stond een aantal huizen en boerderijen ingetekend, de meeste binnendijks maar ook een aantal buitendijks (afb.3).

Afb.3

Het volgende kaartfragment laat de Herwijjnense afwatering zien vanaf de Vurense Zeiving tot aan de Grote Elleboog, de knik in de Donkere kade van het noorden naar het zuidwesten. Aan het begin van de Donkere kade stond het Herwijjnense peil, later (1768) is dat verhuisd richting de Grote Elleboog (zie afb.4).

De Hooglandse, Laaglandse en Mertse molen maalden het water in de Herwijjnense wetering. Linksonder staat nog een aantekening van de Leijenburg, het kasteel waarvan de fundamenteën zijn opgegraven, in kaart gebracht. De restanten liggen grotendeels onder de A15. Rechts op het kaartje de Vurense veldmolen (zie afb.5).

Afb.4 De peilsteen van de polder Herwijnen uit 1768 op de Donkere Kade, even ten oosten van de Grote Elleboog

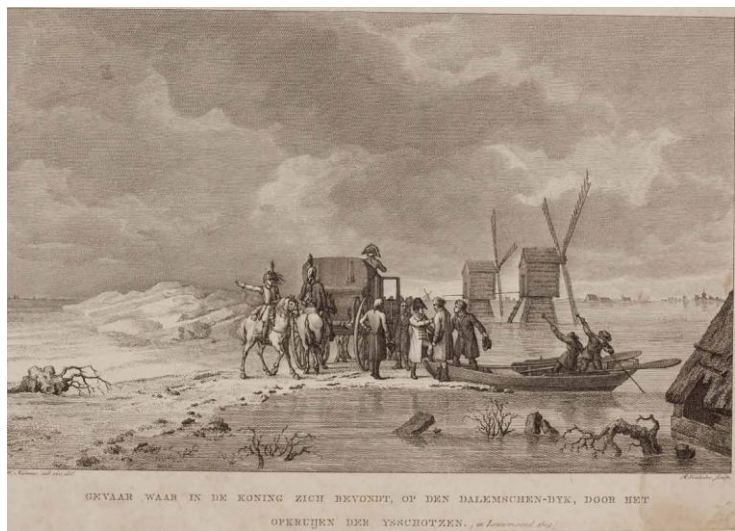
Afb.5

De situatie aan het westeinde van de afwatering van zowel Herwijnen als Vuren staat op het onderstaande kaartfragment van dezelfde verpondingskaart. De Herwijijnse wipwatermolens zijn aangeduid als ronde rode stippen. Duidelijk blijkt ook hier dat het Herwijijnse polderwater en het Vurense polderwater buitendijks samen verder stromen westwaarts in de Waal op de grens met Dalem. Binnendijs stonden nog twee woningen vóór de Dalemse Zeiving (zie afb.6).

De afwatering van de polder Dalem was gecompliceerder. Het Hoog van Dalem waterde af op het Wijdschild aan de oostzijde van Gorinchem dat tot 1815 in open verbinding stond met de Merwede. De Merwededijk van de Dalemse Kerk tot het Dalem Bolwerk werd pas in 1815 aangelegd in het kader van de waterstaatkundige veranderingen die nodig waren na de watersnoodramp van 1809 (zie afb.7).

Afb. 6

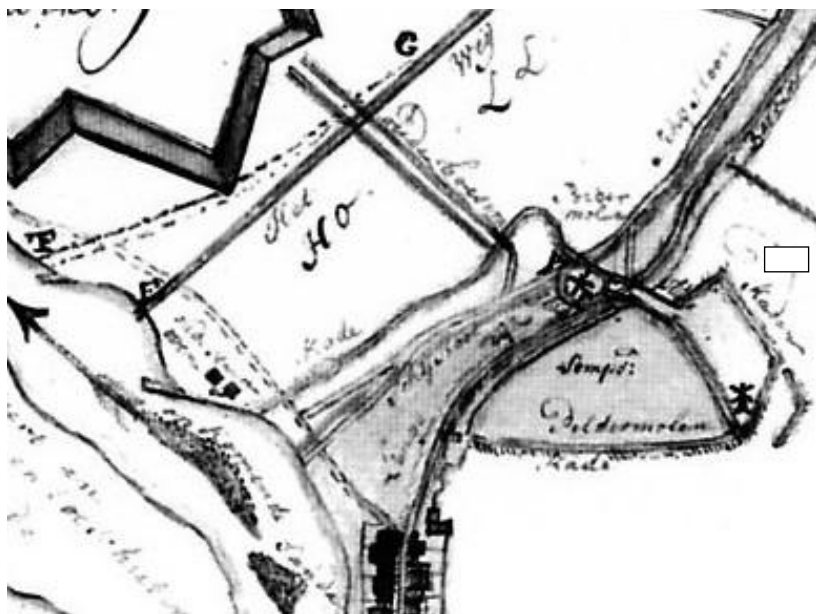

Afb.7 Koning Lodewijk Napoleon op de Waaldijk bij de twee Herwijnnense voormolens (ten oosten van het huidige fort bij Vuren). De vermelding

Dalemsche dijk onder de schets komt omdat Vuren en Dalem in de Franse tijd als gemeente Dalem werd beschouwd.

De Hollandse Waterlinie werd rond 1815 verlegd van de oostzijde van Holland naar de westzijde van Gelderland. Hiervoor werden de Diefdijk versterkt en de Nieuwe Zuiderlingedijk tussen de sluis bij Asperen en de Zuiderlingedijk ter hoogte van de Heukelumse uitwatering aangelegd. Overlaten in de Waaldijk en Merwededijk moesten overstromingswater sneller op de rivier kunnen lozen. Ook in de nieuwe Merwededijk tussen Dalem en Gorinchem kwamen twee overlaten. Om het water uit de polder Dalem eenvoudiger daarheen te leiden werd de Lingsesdijk over een grote lengte verlaagd.

De bemaling van het Hoog van Dalem gebeurde met behulp van twee watermolens, de poldermolen ten oosten van de Ling(s)e(s)dijk, de Hooglandse molen, en de buitenmolen in het Wijdschild, ook wel de Schommelmolen genoemd. Links boven de vesting Gorinchem (afb.8). Toen de Merwededijk door het Wijdschild was aangelegd, moest het overtollige Dalemse water via een sluisje onder deze dijk door worden geleid naar de Merwede (zie afb. 8).

Afb.8 De schommelmolen en de Hooglandse molen van de bemaling van het Hoog van Dalem op het Wijdschild.

Op een plankaart rond 1800 van de vestingwerken aan de oostzijde van Gorinchem waren de molens nog duidelijker ingetekend. Links bovenaan staat ook de Grote Dalemse Sluis (voorheen Grote Ambtssluis geheten en in 1661 gebouwd om het overstromingswater van de Tielervaard op de Merwede te laten afvloeien). Het water van het Hoog van Dalem werd gebruikt om de Oostgracht van de vesting Gorinchem van water te voorzien. Op dezelfde plankaart is ook de bemaling weergegeven van het Laag van Dalem en de geplande Merwededijk. Bijzonder is ook de vermelding van een steenoven in het Wijdschild, dicht bij de grens tussen Dalem en Gorinchem, Gelderland en Holland (zie afb.9). Deze steenoven is rond het midden van de achttiende eeuw buiten gebruik geraakt, mogelijk als gevolg van de rivieroverstromingen tijdens de eerste helft van die eeuw.

Afb.9

Het sluiten van de sluis in de Linge bij Asperen bij hoge Lingestanden, waardoor het water in de Tielerwaard dreigde te lopen en het uitblijven van de in 1809 al door koning Lodewijk Napoleon goedgekeurde aanleg van het Kanaal van Steenenhoek om de afwatering van de Linge te verbeteren, veroorzaakten in 1816 en de jaren daarna voor grote wateroverlast in de laaggelegen polders Vuren en Dalem. De landerijen stonden vrijwel het hele jaar onder water. Van de 1098 morgen (= 0,85 ha) stonden 963 morgen het hele jaar blank. De akkerbouwopbrengsten waren dat jaar gering. In de polders Vuren en Dalem lag de opbrengst tussen de 49 procent (aardappelen) en 85 procent (haver) lager dan het jaar daarvoor. Bovendien was er een grote sterfte onder het vee door gebrek aan voer en het eten van nat voer. In Vuren en Dalem stierven 340 runderen, 47 paarden, 48 schapen en 6 varkens. Het Rijk verstrekke via de provincie 60 gulden voor de aanschaf van melkvee en 620 gulden voor de aankoop van pootaardappelen.

Ook in 1817 en 1818 hadden de polders Vuren en Dalem te kampen met grote wateroverlast. In 1817 moesten tarwe en rogge worden aangekocht om in het eigen verbruik te kunnen voorzien. Bovendien waren er te weinig pootaardappelen. In 1818 moest zes procent van de bevolking in Vuren en Dalem leven van onderstand. Na veel klachten en verzoeken uit het stroomgebied van de Linge werd in 1818 en 1819 het Kanaal van Steenenhoek ter verlenging van de Linge naar Hardinxveld aangelegd. De stad Gorinchem had namelijk eind achttiende eeuw aan de noordzijde de Korenbrugsluis in de Linge aangelegd om bij hoog Lingewater de stad te kunnen afsluiten om van overstromingen gevrijwaard te worden. Helaas volgde in 1820 opnieuw een watersnood waarbij de Tielerwaard onder water liep. De pas aangelegde Sprokkelenburgse sluis werd vernield en de Nieuwe Zuiderlingedijk bij Heukelum brak door. De doorbraakwielen zijn daar nog aanwezig.

Plannen voor een nieuw Tielerwaards uitwaringskanaal vanaf Drumpt richting Sprokkelenburg aan de Linge tussen Spijk en Gorinchem liepen op niets uit omdat de financiering niet rond was te krijgen en niet alle aangesloten polders op één lijn te krijgen waren. De polder Vuren,

niet gehinderd door een verdeeld bestuur omdat de heer van Vuren en Dalem (Meerman en vanaf 1822 Viruly) alle macht bezat, sloot op 17 december 1825 een contract met de Commissie van Steenenhoek over aansluiting van de Vurense uitwatering op het Kanaal van Steenenhoek.

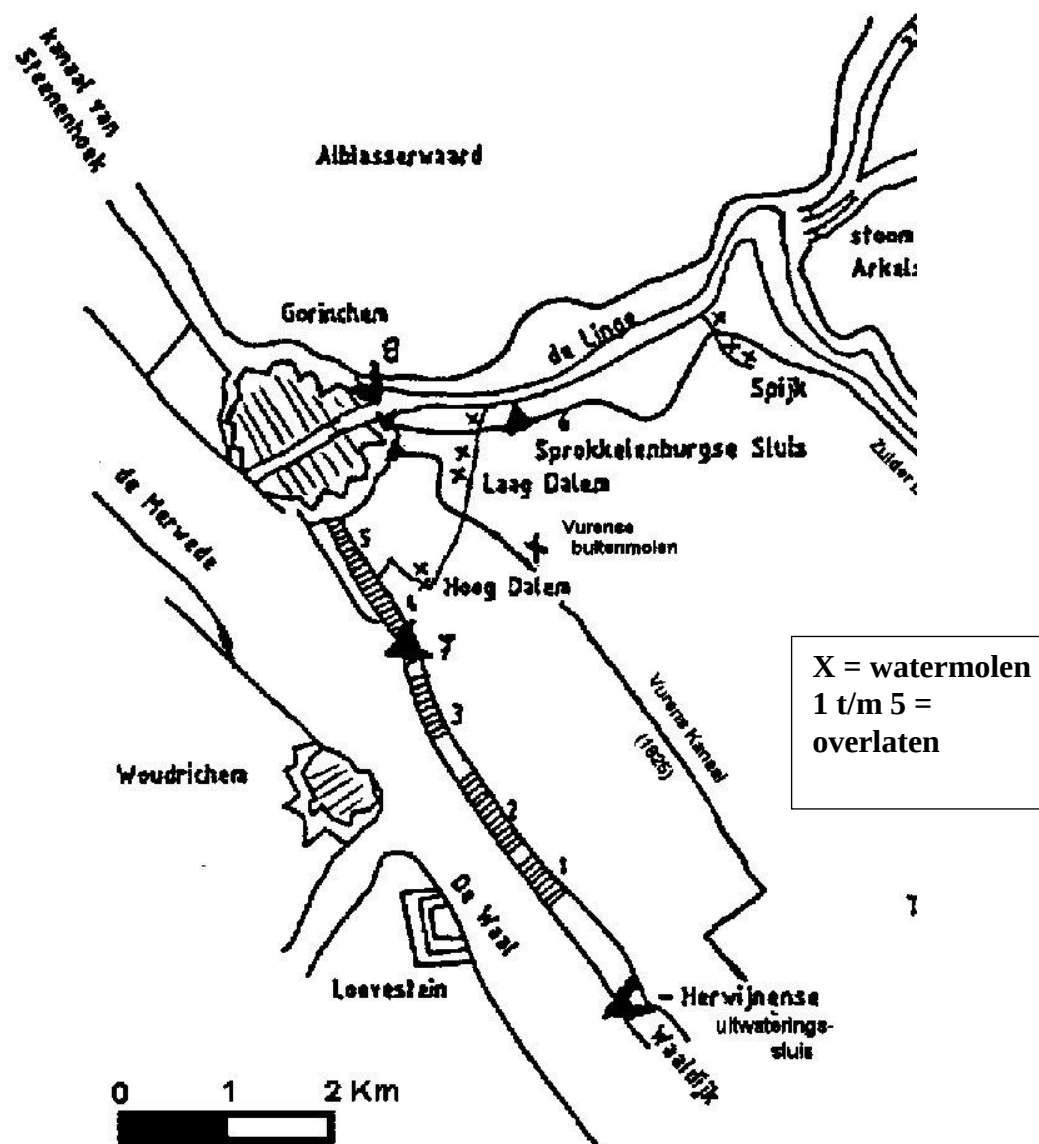
Zoals hierboven reeds vermeld, maalden de polder het Laag van Dalem uit op de Linge. Daarvoor waren twee veldmolens nodig die het water opmaalden in de boezem waardoor het water richting de Linge stroomde. Daar liep het water door een duiker onder de Lingedijk door naar de uiterwaard waarop de Dalemse voormolen stond. Deze maalde het water naar de Linge. Op onderstaand kaartfragment van de plankkaart zijn de Laag Dalemse molens en de voormolen aan de Linge ingetekend. Rechtsonder stroomt de Linge naar Gorinchem (zie afb.10).

Afb.10

In 1822 verplaatste het Hoog van Dalem zijn uitwatering van de Merwede naar de Linge. Door de aanleg van de Merwededijk van de Dalemse kerk tot het Dalem Bolwerk was de uitmaling op de Merwede moeilijker en kostbaarder geworden. Het lag dus voor de hand dat het

polderbestuur besloot de uitwatering van beide polderdelen samen te voegen.

Afb. 11 Schets van de situatie in de polders Vuren en Dalem na 1815

De verplaatsing van de Vurense afwatering van de Waal naar de Linge en het Kanaal van Steenenhoek vergde een flinke investering. Gelukkig waren de heerlijkheden Vuren en Dalem in handen van één heer, Michiel Viruly. Wel moest de Vurense afwatering gescheiden blijven van die van Dalem. Er werd een nieuwe watergang gegraven vanaf de Vurense Vliet ter hoogte van de huidige Poldersekade. Hierbij moest het water via een duikersluis onder de Herwijnnense Wetering worden doorgeleid richting de Dalemse Zeiving (zie afb. 12/13).

Afb. 12 Duikersluisje Poldersekade vóór de restauratie

Afb.13 Duikersluisje Poldersekade na de restauratie

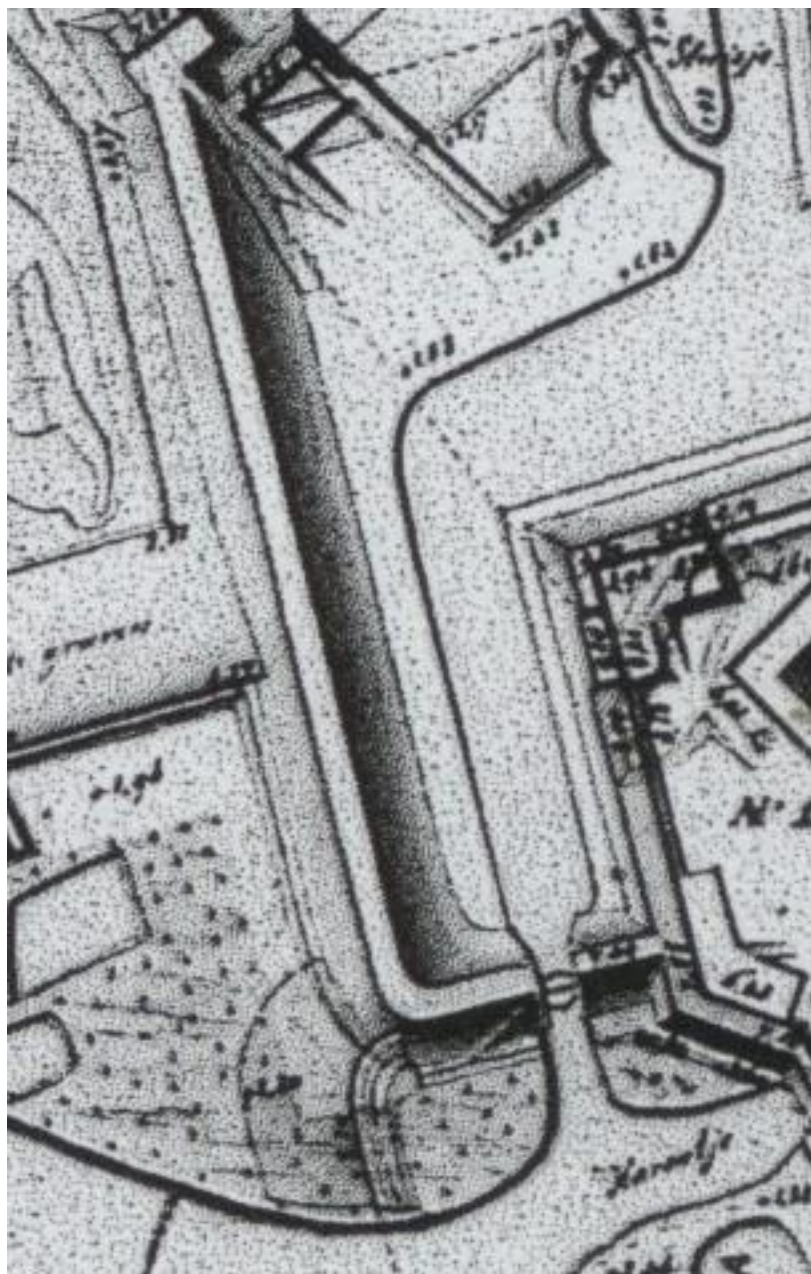
Daar ging het water via een afsluitbare duiker onder de Zeiving door om vervolgens direct naar het noorden af te buigen. De Vurense buitenmolen in de Hondswaard werd verplaatst naar het Slijkkoord in het Laag van

Dalem. De nieuwe watergang van Vuren naar het Slijkoord en verder werd het Vurense Kanaal genoemd. De Vurense molen in het Slijkoord maalde daar het water hoger op zodat het door middel van duikersluisjes onder de Dalemse afwatering en de Lingsesdijk door kon stromen om vervolgens via een gegraven watergang naar de Oostgracht van Gorinchem te worden geleid. Daar werd een sluisje gebouwd, het Vurense sluisje (dat recentelijk fraai is gerestaureerd) waarmee de uitstroom naar de Oostgracht geregeld kon worden (zie afb. 14).

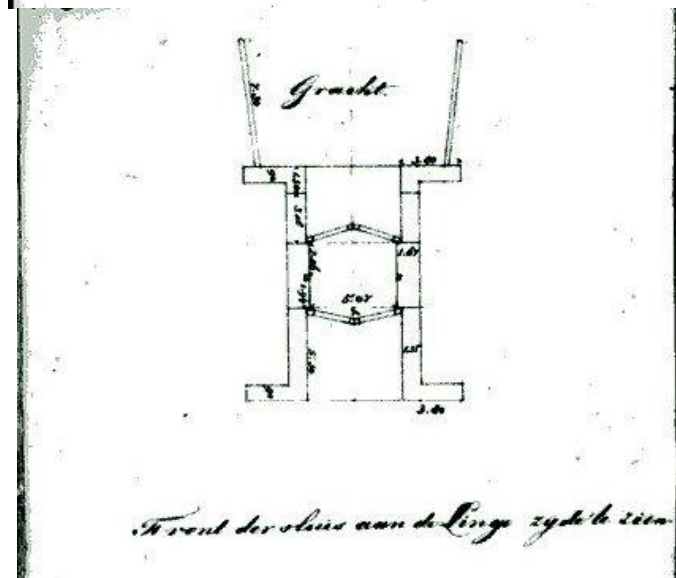
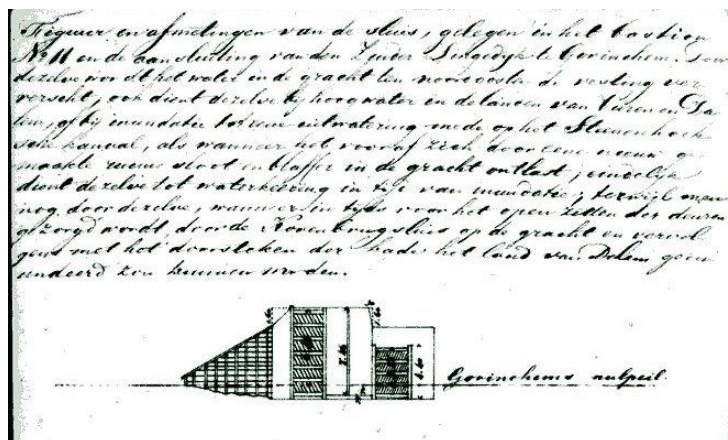
Afb. 14 Vurense sluisje aan de Oostgracht in Gorinchem na de restauratie

Op onderstaand kaartfragment van een kaart van defensie uit 1842/1843 staat het Vurense sluisje aan de Oostgracht ingetekend (zie afb.14a). Ook de sluis van de Oostgracht naar de Linge staat vermeld.

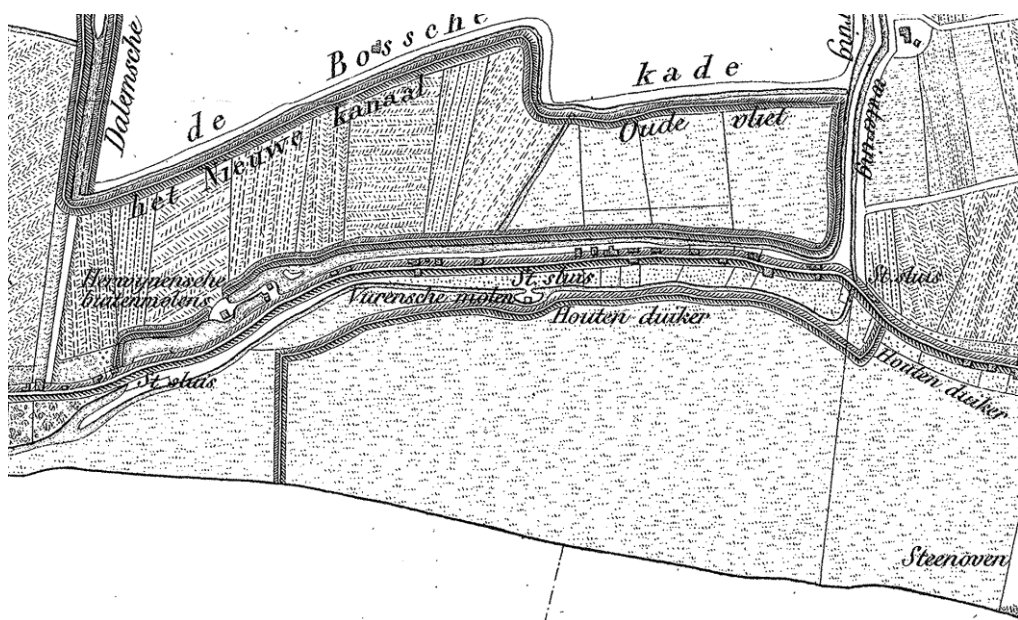
Afb.14a Het Vurense sluisje rechtsboven, de sluis van de Oostgracht naar de Linge staat rechtsonder

Bij de aansluiting van Bastion XI aan de Zuiderlingedijk werd een sluis aangelegd om het water op de Linge te kunnen laten lopen, als dat nodig was (zie afb.14a en 15).

Afb.15 Dwarsdoorsnede van de sluis Oostgracht/Linge en plattegrond van de sluis in 1830. Uit Schetsboekje van Ir. L.J.A. van der Kun

Op een rivierkaart uit 1830, vijf jaar na verplaatsing van de Vurense afwatering, zijn de veranderingen duidelijk te zien (zie afb.16). Het sluisje onder de Waaldijk van de Vurense Vliet naar de Hondswaard was van steen. De duikers van de afwatering van de Hondswaard in de vliet langs de dijk zijn van hout. Ook de plaats van de Vurense voormolen staat nog aangegeven, daar lag nog de stenen sluis van de afgedankte Vurense boezem.

Afb.16

De Herwijnsche buitenmolens malen het water via een stenen sluis naar de Waal. Het begin van het Vurense Kanaal wordt aangeduid als Oude Vliet die uitkomt in het Nieuwe Kanaal dat onder de Dalemse Zeiving doorgaat en dan noordwaarts de Zeiving volgt en vervolgens westwaarts afbuigt naar het Slikkoord. Op een rivierkaart uit 1843 wordt nog alleen de Herwijnsche uitwatering vermeld met de beide watermolens (zie afb. 17).

Afb.17

De situatie in de Hondswaard en de Geeren veranderde opnieuw toen het fort bij Vuren werd aangelegd eind jaren veertig van de negentiende eeuw. De vervallen Vurense uitwatering is niet gewijzigd, maar voor de Herwijnnense uitwatering lag dat anders (zie afb.18).

Afb.18

Het fort met de toren buitendijks en de lunet ten noorden daarvan met de Waaldijk die tussen beide verdedigingswerken liep, is in de plaats gekomen van de uitwatering. De uitwatering liep nu via de grachten rond het fort. De beide Herwijnnense voormolens werden in 1854 vervangen door een stoomgemaal omdat het fort de windvang van de molens wegnam als de wind uit het westen waaide. Het eerste stoomgemaal werkte niet naar wens en kende een hoog brandstofverbruik. Het werd in de jaren zeventig van de negentiende eeuw vervangen door een nieuw stoomgemaal (zie afb.19, 19a).

Afb.19 Het fort bij Vuren met rechts aan de gracht het Herwijnnense stoomgemaal. Tevens is aan de westzijde onder de Waaldijk een duikersluis gelegd om het water van de Herwijnnense polders op de Waal af te laten vloeien.

In 1855 werd de Tielerwaard voor de laatste keer getroffen door een watersnood. Op 5 maart was de Beneden-Rijndijk bij Maurik doorgebroken, gevolgd door nog drie doorbraken. De schade aan de landerijen in de polders van de westelijke Tielerwaard was groot. De boeren in Vuren en Dalem ontvingen ruim 15 duizend gulden aan schadevergoeding. Verschillende huizen en boerderijen waren weggeslagen en er was geen werk voor de landarbeiders.

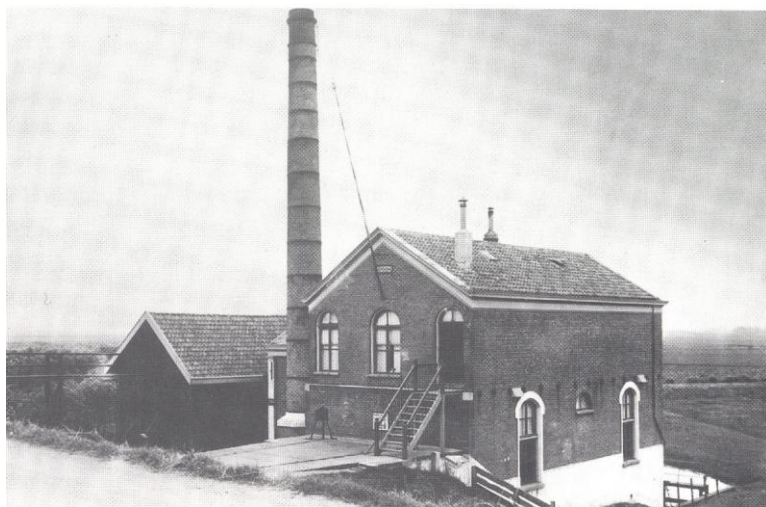
Afb. 19a De restanten van het Herwijnsen stoomgemaal dat aan het begin van de Tweede Wereldoorlog afgebroken werd in verband met het schootsveld van het fort

Tijdens de dijkverzwaringen in de periode 1995-2000 kwam ten westen van het fort bij Vuren de restanten van het oude Herwijnsen uitwateringssluysje onder het dijktafbeeld te voorschijn. De houten deuren waren goed zichtbaar. Het geheel is weer onder de nieuwe dijk verdwenen (zie afb.19b).

Afb. 19b

In 1898 gingen de Vurense en Dalemse polder gezamenlijk uitmalen op de Linge met behulp van het in 1871 voor de polder Dalem gebouwde stoomgemaal Constantia Adriana en kwam het laatste deel van het uitwateringskanaal in het Wijdschild naar de Oostgracht te vervallen (zie afb.20).

Afb.20 Stoomgemaal Constantia Adriana aan de Spijkse dijk, genoemd naar de dochter van Viruly van Vuren en Dalem

Ook de Vurense watermolen in het Slijkoord, op onderstaand kaartfragment in het midden aangegeven, was niet langer nodig en werd afgebroken (zie afb.21).

Afb. 21

Tegenwoordig wordt het water van de polders Vuren en Dalem uigemalen door het nieuwe gemaal aan de Broekse Sluis (in het buurtschap Vogelswerf aan de Linge).

Jaarverslag 2017

Februari 2018: Al weer enkele maanden is het nieuwe jaar oud. Een striemende ijskoude wind giert om het huis. Het is stil op straat. Zelfs kinderen houden het vandaag buiten voor gezien. In de verte loopt een eenzame wandelaar tegen de stormwind in richting de Ytong fabriek. Bewonderend kijk ik hem na, tot ik in de berm een hondje ontwaar, waardoor de bewondering omslaat in een gevoel van een geval van noodzakelijk kwaad. De thermometer op het terras heeft vannacht een temperatuur aangegeven van maar liefst 11 graden onder nul. Echter de gevoelstemperatuur loopt tegen de min 20 graden. Zou het dan toch nog gaan gebeuren; zal er heden geschiedenis worden geschreven dat de ijsbaan van ijsclub “Servatius” vandaag open gaat? Gisteren reed ik langs de ijsbaan en zag dat enkele bestuursleden bezig waren een dun laagje sneeuw, dat in de nacht was gevallen, van het ijs te schuiven. Kennelijk gaat men ervan uit dat er deze winter toch nog kan worden geschaatst. Het zou een welkom geschenk zijn voor vooral de jeugd nu het voorjaarsvakantie is en er volop genoten kan worden. Het is vandaag 1 maart 2018, de eerste dag van de meteorologische lente, maar vandaag is van lente nog absoluut geen sprake. Integendeel, het is volop winter. Vandaag waagt niemand zich zonder muts en warme kleding op straat. Vuren wacht in spanning af welk besluit het bestuur van ijsbaan “Servatius” straks gaat nemen. Dan... het verlossende bericht dat als een lopend vuurtje door het dorp gaat. “De baan is vanmiddag open, hoor!” 's Middags spoedt Vuren zich naar de baan om er de smalle ijzers onder te binden en een pittig drankje te nuttigen in de gezellige kantine om daarbij vanachter de ramen de sportieve prestaties van de dorpsgenoten te bewonderen. Vandaag geniet Vuren, ondanks de bijna Siberische koude. Het beeld doet denken aan de beelden van de ijspret die ooit door Anton Pieck aan het schildersdoek werden toevertrouwd. Een typisch Hollands tafereel.

En met deze beelden om me heen word ik me bewust waarom ik achter het scherm van mijn laptop heb plaatsgenomen. Immers op 20 maart staat de jaarvergadering van onze vereniging op het programma en

dat betekent dat er verantwoording aan de leden moet worden afgelegd op allerlei terreinen, waaronder ook een jaaroverzicht van de activiteiten gedurende het afgelopen jaar. En wellicht zult u in dit verband denken dat de inleiding voor dit jaarverslag wel wat ruimte in beslag neemt terwijl dit eigenlijk kennis is uit dit jaar 2018. Echter ik vind het heel belangrijk dat men later bij het lezen van dit jaarverslag een idee krijgt wanneer en onder welke omstandigheden dit verslag werd geschreven. Zo begon ik bijvoorbeeld vorig jaar het jaarverslag 2016 te schrijven op het moment dat men met de sloop van de “Vuurvlinder” begon. En zo wordt de sfeer van het begin van het verslag ieder jaar weer enigszins bepaald door de gebeurtenissen van dat moment. Ook dat is namelijk een brokje lokale geschiedenis. En dus wordt het nu eindelijk tijd met het schrijven van het daadwerkelijke jaarverslag te beginnen.

Nadat we de activiteiten rond Kerst en Nieuwjaar achter de rug hebben, maken we ons op om nog even achterom kijkend aan het nieuwe jaar te beginnen. De jaarwisseling is evenals voorgaande jaren rustig verlopen in Vuren. En zo hoort het natuurlijk ook. Wel werd 2017 om middernacht met heel veel prachtig en luid knallend vuurwerk feestelijk ingewijd. Toch zou 2017 voor onze vereniging verre van feestelijk beginnen: Donkere wolken pakten zich samen boven ons museum het “Witte Huis”. Eind 2016 werd de winkel van Wim de Kiviet aan de Waaldijk + het achterliggende perceel grond, inclusief ons museum, verkocht aan het Waterschap Rivierenland om hier gedurende zes jaren het kantoor te vestigen voor de werkzaamheden in het kader van de dijkverhoging tussen Gorinchem en Waardenburg. De consequentie hiervan zou zijn dat ons museum op zeer korte termijn zou worden gesloopt. Het bestuur heeft hier alles aan gedaan om dit te voorkomen. En met succes. Het gebouw is voorlopig behouden, alhoewel de hoge “huur” op termijn door de vereniging niet kan worden opgebracht. Het bestuur stelt alles in het werk om zo lang mogelijk het pand te kunnen gebruiken. Is hier echter mede afhankelijk van de goede wil van derden. In de jaarvergadering van 2017 geeft voorzitter Aart Bijl een uitgebreid verslag van de thans ontstane situatie en wijst de aanwezigen op de mogelijkheden om de vereniging in deze moeilijke tijd te steunen. Ook

blijven we natuurlijk uitkijken naar locaties waar een blijvende tentoonstelling voor onze omvangrijke hoeveelheid voorwerpen en boekwerken eventueel kan worden ingericht.

Maar genoeg over deze materie. Er staat een nieuw jaar met activiteiten voor de deur en daar moet aan gewerkt worden. De eerste bestuursvergadering vindt plaats in de maand januari. Want we maken ons op voor de eerste activiteit in deze maand, namelijk een lezing van de heer Bert Biemans uit Gorinchem, oprichter van de Stichting Gouden Eeuw Gorinchem en conservator Oude meesters Van het Gorcums Museum. Tijdens zijn lezing vertelt hij op boeiende wijze wat de gevolgen zijn van de economische ontwikkelingen voor de schilderkunst in de Gouden Eeuw. Centraal staat het werk van bekende Gorcumse schilders zoals Jan van der Heijden, Abraham Bloemaert en Aert van der Neer. Ongeveer 35 aanwezigen luisteren geboeid naar deze inleider die ons o.a. ook nog vertelt hoe spannend het aankopen van een schilderij kan zijn en welke bedragen daarmee gemoeid zijn. Zo de eerste activiteit van het jaar zit erop en thans maken we ons op voor de jaar/ledenvergadering van onze vereniging, die dit jaar op 14 maart plaatsvindt. Maar voordat we ons gaan bezig houden met de voorbereidingen voor de jaarvergadering ontvangen we een uitnodiging voor de boekpresentatie van het nieuwste boek van de hand van voorzitter Aart Bijl, getiteld “Gorinchem, knooppunt van het passagiersvervoer over water 1825 – 1935”. In dit boek wordt een beeld geschetst van de activiteiten van vele Gorinchemse ondernemingen en ondernemers die stoomboten exploiteerden, maar ook van hun concurrenten die dezelfde trajecten bevoeren. Ongeveer 25 stoombootondernemingen zagen in Gorinchem het levenslicht. In de jaren dertig van de vorige eeuw was het door de opkomst van de vrachtauto en het busvervoer gedaan met deze passagiersdiensten. Op dinsdagavond 21 februari vindt deze boekpresentatie plaats aan boord van de veerboot “Gorinchem VIII” van rederij Riveer tijdens een tochtje over de Waal en de Merwede. Een groot aantal genodigden bevinden zich aan boord. Wethouder en loco-burgemeester van Gorinchem Eva Dansen ontvangt van de auteur het eerste exemplaar. Een afvaardiging van het bestuur van “De Heerlijkheid Vuren”, bestaande uit Bets den Adel, Lea

Ekelmans, Dick van der Wal en Agnes, Sieb Tuiten en Japke zijn bij deze unieke boekpresentatie aanwezig. Helaas zijn Henk van den Berg en Jan Roza door omstandigheden verhinderd.

De maand maart heeft zijn intrede gedaan en dat betekent niet alleen het begin van de meteorologische lente maar het is ook de maand waarin jaarlijks de traditionele jaarvergadering van onze vereniging wordt gehouden. En dit jaar valt deze op dinsdag 14 maart. Al vroeg in de avond zijn uw bestuursleden druk in de weer om de nodige voorbereidingen te treffen voor een grote publieke belangstelling voor het reilen en zeilen van uw vereniging. Echter als de klok van de Ned. Hervormde Kerk acht heeft geslagen wordt er vanachter de bestuurstafel voor de zoveelste keer nog eens hoopvol naar de openstaande deur van zaal 3 gekeken in de hoop dat er op het allerlaatste moment nog een drom volk een plaats in de zaal zal zoeken. Echter dit blijkt ijdele hoop. In zijn openingswoord heet de voorzitter slechts 25 leden van harte welkom. Hij veronderstelt dat de tv-uitzending van een voetbalwedstrijd vanavond misschien de oorzaak zou kunnen zijn van een tegenvallende opkomst. In zijn openingswoord geeft de voorzitter een zeer uitvoerig verslag van de situatie waarin de vereniging zich sinds kort verkeert naar aanleiding van de verkoop van het pand van de Kiviet Modern Wonen aan de Waaldijk + het erachter liggende perceel grond waarop ons museum Het “Witte Huis” staat. In eerste instantie werd ons bericht dat dit pand zonder pardon zou worden gesloopt. En dat wel binnen een termijn van een paar maanden. Met heel veel moeite is het bestuur er uiteindelijk in geslaagd ons “Witte Huis” voorlopig als museum te behouden, hoewel de prijs die hiervoor betaald moet worden in de vorm van huur op termijn moeilijk op te brengen is. Een dreigende organisatorische ramp is ons voorlopig bespaard gebleven. Tijdens de vergadering wordt er langdurig, uitvoerig en positief meelevend gesproken over de mogelijkheden de huurkosten op langere termijn te kunnen opbrengen. In de jaarvergadering in 2018 zal hierover verder worden gesproken en eventuele voorstellen worden gedaan m.b.t. het gezond houden van de financiën. Omdat de inhoud van de jaarvergadering al uitgebreid is behandeld in de notulen wordt hierbij in vogelvucht even kort bij de agendapunten stil gestaan. De notulen van

de jaarvergadering d.d. 8 maart 2016 worden zonder op- of aanmerkingen van de aanwezige leden goedgekeurd en door de voorzitter gearresteerd. Ook op het jaarverslag 2016 valt niets aan of op te merken. Het door onze penningmeester Lea Ekelmans opgemaakte Financieel Overzicht 2016 toont aan dat de vereniging er financieel nog gezond voor staat. Het goede resultaat over het boekjaar 2016 wordt mede positief beïnvloed door de verkoop van het door onze voorzitter geschreven boek over de geschiedenis van ons dorp. Bij de behandeling van de begroting wordt er uitgebreid gesproken over de mogelijkheden om de kosten te kunnen dragen die het huren van het “Witte Huis” in de toekomst met zich mee zal brengen. De kascontrolecommissie, bestaande uit de heren Peter van den Berg en Ed van Sambeek, hebben de stukken gecontroleerd en in orde bevonden. De nieuw benoemde kascontrolecommissie voor het boekjaar 2017 bestaat uit de heren Ed van Sambeek en René Vreekamp met als reserve de heer Peter Verhoeven. Bij het agendapunt Bestuursverkiezing zijn Bets den Adel en Henk van den Berg periodiek aftredend en herkiesbaar. Aangezien er, zoals verwacht, geen tegenkandidaten zijn binnengekomen worden beiden bij acclamatie herkozen hetgeen een spontaan applaus ontlokt bij de aanwezigen. Ook de voorzitter toont zijn blijdschap door op te merken dat we weer drie jaar vooruit kunnen. Uw secretaris voegt hier op deze plaats aan toe: “Het meubilair wordt ouder, maar gelukkig nog niet aan vervanging toe!” Om 21.10 uur sluit Aart Bijl als voorzitter deze jaarvergadering en begeven de aanwezigen zich naar de bar voor het lessen van de dorst.

Na de pauze vertoont Jan Roza sr. een prachtige film over de Waal, de rivier waar velen van ons zijn opgegroeid. En via dit schrijven mogen de grote kwaliteiten van Jan als expert op het gebied van “bewegende beelden” ook wel eens worden genoemd. Trouwens naast de voorzitter, secretaris en penningmeester heeft ieder bestuurslid zijn specialiteit: Henk van den Berg: Beheer en onderhoud gebouw en archief en archivaris van alle nieuws van het dorp Vuren e.o. vanaf 1970; Bets den Adel :huishoudelijke zaken en kennis van de geschiedenis van Vuren vanaf 1900 en een begenadigd anekdotevertelster voor groepen en zorgcentra,

Dick van der Wal: uitvoerend leider projecten en webmaster van onze alom geprezen website.

Op 25 april verzorgt onze voorzitter Aart Bijl een lezing over de inhoud van zijn nieuwste boek, getiteld "De Gorinchemse Stoombootondernemingen en hun concurrenten 1825 – 1935". Tijdens deze lezing, waarbij gebruik wordt gemaakt van talloze fraaie afbeeldingen en foto's, vertelt de voorzitter op boeiende wijze over de ruim 25 Gorinchemse rederijen die meer dan 100 jaar passagiersboten hadden varen onder andere op Leerdam, Zaltbommel, Tiel, Den Bosch, Middelburg, Rotterdam, Amsterdam, Utrecht, Geldermalsen en natuurlijk de tussenliggende plaatsen. Ongeveer 40 leden en belangstellenden zijn deze avond aanwezig bij deze interessante lezing over een stukje rijke Gorinchemse historie.

Inmiddels nadert de langste dag van het jaar. Tijd om de traditionele fietstocht te starten. Dit jaar gebruiken we de fiets echter niet om ons reisdoel te bereiken. Dat zou voor de meesten van onze leden iets te veel gevraagd zijn. Immers het reisdoel is het heemkundig en boerenwagenmuseum in Ommeren. 26 leden verzamelen zich op zaterdag 17 juni op het Koelsplein en om 13.00 uur zet een kleine stoet zich in beweging op weg naar ons reisdoel. In Ommeren aangekomen worden we zeer hartelijk verwelkomd door enkele enthousiaste vrijwilligers. We beginnen deze middag met koffie en heerlijke appeltaart. Dit vormt het begin van een heel gezellige en interessante middag. Onder het genot van de koffie houdt een der vrijwilligers een inleiding met heel veel beelden over de historie en de opzet van dit museum. Hierna volgt onder leiding van een deskundige gids een rondleiding door dit prachtige museum. Allen zijn onder de indruk van de overweldigende hoeveelheid keurig gerangschikte voorwerpen en de zorgvuldigheid waarmee alles is tentoongesteld. Tot slot nuttigen we een drankje op het terras en wensen elkaar rond half zes een goede reis terug en tot ziens.

Ook worden in deze maand de mededelingenbladen van onze vereniging naar de leden gebracht of verzonden. Ook deze keer ziet het blad er weer keurig verzorgd uit dankzij de inspanningen van onze

voorzitter die de inhoud en vormgeving volledig voor zijn rekening heeft genomen.

Zaterdag 24 juni viert het bestuur van verenigingsgebouw De Koels haar 50-jarig jubileum. Slechts enkele verenigingen hebben gehoor gegeven aan de oproep van het bestuur van de Koels om dit lustrum o.a. te vieren door middel van het organiseren van een gezellige braderie voor en door alle Vurense verenigingen op de Molenlaan voor het Dorpshuis. Ook onze vereniging was natuurlijk met een kraam vol voorwerpen en boekwerken op deze braderie vertegenwoordigd. Ook burgemeester Van Ruijven was aanwezig. Haar toespraak sprak ze uit voor slechts enkele aanwezigen. Door een geringe deelname van de Vurense verenigingen en het zeer slecht weer viel dit evenement echter volledig in het water. Met het schaamrood op de wangen pakten we onze spullen weer in.

Op zaterdag 8 juli volgt de volgende activiteit waaraan onze vereniging zijn steentje bijdraagt. Achter Wouters restaurant Oud Vuren wordt weer de boerenmarkt georganiseerd en natuurlijk zijn wij, evenals vorig jaar, weer aanwezig om de bezoekers te interesseren voor alle facetten van de geschiedenis van onze woonplaats Vuren. Al vroeg hebben we de kraam ingericht en staan Bets, Aart, Henk en Sieb paraat om de belangstellenden van de nodige antwoorden op de vele gestelde vragen te voorzien. Moeilijke vragen worden natuurlijk in dit verband doorgeschoven naar Aart. We kunnen terug zien op een bijzonder geslaagde dag. Honderden belangstellenden uit Vuren en verre omgeving brachten een bezoek aan de mooie theetuin van Wouter Blinde. Er heerste de hele dag een gezellige en ontspannen sfeer en zowel de bezoekers als de mensen achter de kramen konden allen terugzien op een zeer geslaagde dag. Iedereen was het erover eens dat dit evenement een jaarlijks terugkerend hoogtepunt zou moeten worden in de activiteitenkalender van ons dorp.

In de maanden juli en augustus is het tijd voor zowel het bestuur als de leden van onze vereniging om van de zomer en de vakantie te genieten. Echter eind augustus blijkt er voor de vereniging al weer werk aan de winkel. In dit geval is het werk voor Jan Roza, de filmopereur van onze vereniging, waar nooit tevergeefs een beroep op wordt gedaan.

Evenals het voorgaande jaar vertoont hij in de Koels voor de jeugd van Vuren tijdens Bouwdorp-2017 een prachtige door hem samengestelde film over de rivier de Waal. Een prachtige voorstelling die door jong en oud zeer op prijs is gesteld.

Op zaterdag 23 september staat de traditionele Open Dag op het programma. Al om half negen 's morgens zijn de bestuursleden in gevecht met buizen, verbindingstukken, lappen stof, enz. om te proberen hier een tent van te bouwen. De nodige ervaring moet toch aanwezig zijn, omdat we dit al weer voor het vijfde jaar doen. Echter is hier misschien de leeftijd de oorzaak dat de kunst van het bouwen niet blijft hangen? Eindelijk staat dan het gevaarte en zal deze dag weer dienst doen als de technische ruimte waar Jan Roza zijn historische films vertoont en meegebrachte foto's en kaarten op deskundige wijze digitaliseert. Daarbij natuurlijk genoeg ruimte om samen gezellig over de films te praten. Gedurende deze dag wordt de door Jan gemaakte DVD vertoond, met als titel "Feesten in Vuren door de jaren heen". Deze dag is ook bij uitstek geschikt om een praatje met elkaar te maken. Soms krijg je de indruk dat deze dag voor velen het karakter heeft van een reünie, waarbij oud-inwoners deze gelegenheid gebruiken om elkaar weer eens te ontmoeten. Elk jaar weer een gezellige dag. Van 10.00 uur tot 16.00 uur bezoeken ruim 70 personen deze Open Dag. Rest mij in dit verslag te vermelden dat ons Witte Huis voor deze gelegenheid weer keurig netjes of te wel spic en span werd schoongemaakt door de schoonmaakploeg onder leiding van Bets den Adel en Marry van den Berg. Het erf was al netjes, want daar zorgt Henk van den Berg het gehele jaar voor. Dankzij zijn zorg is ons "Witte Huis", zowel binnen als aan de buitenkant, altijd het aankijken waard en daar zijn we hem zeer dankbaar voor.

Het einde van 2017 nadert en op 21 november komt er een zeer bekende inwoner van Gorinchem een lezing houden voor onze vereniging. Het is de heer Roy Grünewald en hij houdt een lezing getiteld "De Geheimen van Gorinchem". In Gorinchem en wijde omgeving geniet Roy Grünewald grote bekendheid als stadsomroeper van Gorinchem en oud-directeur van schouwburg De Nieuwe Doelen. Tevens is hij voor velen de columnist voor het Algemeen Dagblad. Deze avond blijkt dat hij ook

een onnavolgbare en zeer boeiende verhalenverteller is. Bijna 50 aanwezigen luisteren zeer geboeid naar de vele spannende en soms onwaarschijnlijke verhalen, die zich ooit in en om de stad Gorinchem schijnen te hebben afgespeeld. Vaak wordt echter de waarheid van deze verhalen in twijfel getrokken. Als naar de waarheid wordt geïnformeerd verschijnt meestal een mysterieuze glimlach op het gezicht van de inleider. Al met al was het een geslaagde en interessante avond.

De laatste activiteit van dit jaar bestaat uit een officiële gebeurtenis. De bouw van de appartementen en het gezondheidscentrum aan de Dorpsstraat vordert gestaag. Dit complex komt op de plaats waar ooit het laatste gemeentehuis van de gemeente Vuren stond. Nadat dit braakliggend terrein jarenlang een doorn in het oog was van alle dorpelings die Vuren een goed hart toedragen, verrijst hier een appartementencomplex met de naam “Heeren van Vuren”. Hiermee krijgt ons dorp een heel nieuw aanzicht en dat mag natuurlijk gevierd worden. En dat is op donderdag 7 december ook gebeurd in het bijzijn van de toekomstige bewoners en andere betrokkenen en genodigden, waaronder ook de leden van het bestuur van onze historische vereniging. Tijdens deze bijeenkomst stond er namelijk ook iets bijzonders te gebeuren: Het wapenschild van de voormalige gemeente Vuren kreeg een eervolle plaats in de gevel van het nieuwe woongebouw. Het oorspronkelijke wapenschild werd in 2004 bij notariële akte door J.A.N. van der Burgh, de vorige eigenaar van het pand, geschonken aan de historische vereniging “De Heerlijkheid Vuren”. Omdat het oorspronkelijke schild o.a. bij de sloop veel schade had opgelopen werd een replica door de historische vereniging aangeboden om in de gevel te worden ingemetseld om op deze manier voor het nageslacht zichtbaar te blijven. Veel Vurenaren hechten hier namelijk nog steeds veel waarde aan. Onze voorzitter Aart Bijl hield een toespraak waarin hij een stukje Vurense geschiedenis naar voren bracht. Hij wees erop dat het wapen een waardevol cultureel erfgoed was dat bij Koninklijk Besluit in 1926 aan de gemeente Vuren was verleend. En vandaag was het een unieke kans van onze historische vereniging om het wapen zijn oude plek terug te geven. Naast het wapen zal een tekstbordje worden geplaatst waarop staat

vermeld dat het wapen is aangeboden door de historische vereniging “De Heerlijkheid Vuren” en tevens dat voor altijd het eigendom blijft van onze vereniging.

In de maand december worden weer de nieuwsbrieven en de jaarboeken van Tabula Batavorum door de bestuursleden naar de leden gebracht. Op die manier zorgen we weer voor de nodige leesstof en hoeft niemand zich met de Kerstdagen te vervelen. Thans maken we ons op om samen afscheid te nemen van het jaar 2017 en een dronk te nemen op een voorspoedig en hopelijk vooral gezond 2018!! En over de activiteiten in december in een breder en nationaal verband heb ik hierbij de behoefte dit jaarverslag te besluiten met de belangrijke mededeling dat in het belang van alle kinderen in het hele land, in tegenstelling tot voorgaande jaren, in november 2017 de intocht van Sinterklaas en zijn Zwarte Peten in Dokkum bijzonder rustig en heel gezellig is verlopen. En zo hoort het vindt 94% van de Nederlandse bevolking. Tot slot dank ik u voor uw aandacht.

Vuren, 20 maart 2018

Secretaris, Sieb Tuiten

Programma najaar 2018:

23 juni - Zaterdagmiddag, houden wij onze excursie naar het Biesbosch Museum. Vertrek per auto's vanaf de Koels om 13.00 uur terugkeer naar Vuren tussen 16.00 en 17.00 uur. Kosten museum € 6,50 p.p en wie met de fluisterboot meewil € 13,50 (vooraf reserveren). Drankjes enz. ter plaatse in het restaurant.

22 september - Zaterdag, ons jaarlijkse Open Huis aan de Mildijk 74, waar U weer kunt genieten van onze collectie foto's, films, boeken en andere voorwerpen. De koffie staat klaar. We zijn open van 10.00 tot 16.00 uur

20 november – Dinsdagavond 20.00 uur in De Koels houdt de heer Tom Schreuders een lezing over ‘*Scheepswerf Damen*’. Het belooft een interessante avond te worden.